

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М.І. ПИРОГОВА
Кафедра філософії та суспільних наук**

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**II-ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

18 листопада 2021 року

ВІННИЦЯ 2021

УДК: 1(091):004.83

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету
ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА
проректор з наукової роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович

професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор
Вергелес Костянтин Миколайович

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковщенко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних наук викладач кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 18 листопада 2021 року Вінниця 2021. Видавець ФОП Кушнір Ю.В. – 196 с.

ISBN 978-617-7721-38-2

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах**», яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 18 листопада 2021 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та всім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова протокол № 3 від 25 листопада 2021р.

УДК: 1(091):004.83

ISBN 978-617-7721-38-2

вимагають експертної оцінки. В програму підготовки аспірантів уведено вибірковий предмет «Академічна доброчесність», а дисципліна «Публікаційна активність та наукометричні бази даних» стала обов'язковою. Проте студенти значно менше охоплені вивченням принципів академічної доброчесності та формуванням навиків академічного письма, тому є необхідність розширити цю складову.

Адже успішність наукової діяльності неможлива без дотримання академічної доброчесності та знань методології, теорії, технології та організації навчальної і наукової роботи. Ці знання потрібні студентам, аспірантам, докторантам, співробітникам наукових підрозділів факультетів - всім тим, хто долучений до навчального й наукового процесу.

Література:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова – Київ: Таксон, 2016. – 234с.
2. Власенко О.В., Вергелес К.М., Драчук О.П. Академічна доброчесність у вищих навчальних закладах: український і польський досвід / О.В. Власенко, К.М. Вергелес, О.П. Драчук // Матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України» – Вінниця, 21 листопада 2019. С. 6-12
3. Про освіту: Закон України від 15.09.2017р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Беднарчик Т.Р.,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Беднарчик М.В.,
викладач вищої категорії,
Вінницький медичний коледж ім. Д.К. Заболотного
м. Вінниця, Україна

ДОБРОЧЕСНІСТЬ НАУКОВЦЯ ЯК СВІТОГЛЯДНА ПРОБЛЕМА

Тема моральної відповідальності освіченої людини чи науковця як носія особливих знань здавна привертала увагу суспільства. Піфагор, Архімед, Гіппократ, Клавдій Гален, Леонардо да Вінчі, Парацельс та

науковці останніх століть, подібно до легендарного доктора Фауста, були змушені вибудовувати власну модель моральних відносин із суспільством. Осмислення честі науковця в наш час набуло нового сенсу та звучання. В першу чергу йдеться про недопущення чи викриття плагіату, ретельне документування авторства, перевірку коректності і чіткості використання джерел [3, 6-12]. Сучасні дослідники цієї теми відзначають, що важливим і досить складним завданням було і залишається визначення авторства значимих ідей науки та культури [4, 6-11]. Пошуки істини в цій сфері неодмінно підводять дослідника до надання морально-етичних оцінок життю та діяльності конкретних науковців. Попит на наукову інформацію свідчить, що крім реальних досягнень того чи іншого науковця користувачів цікавить його життєвий шлях, кризові, переломні та доленосні моменти у фаховій діяльності та взаємодії із суспільством. Вказані характеристики стають уроками вдалої професійної діяльності і доброчесного життя, або навпаки, виявляють моральні «ляпи» в ретроспективі досягнень продуктивних науковців.

Метою статті є спроба висвітлення спектру проблем визначення доброчесності у роботі та професійній взаємодії дослідників і науковців, які виходять за межі сучасного офіційного тлумачення цього поняття.

Першість у формуванні ідей здавна привертала увагу як самих мислителів, так і їх послідовників чи пізніших коментаторів. Відносно легко давати оцінки походженню приладів, технологій, методик, якщо наявні зразки, описи, документи. Але дискусія про визнання першості швидко опиняється на межі моральності, якщо ставиться питання про офіційне чи завуальоване відстоювання «першості» певної національності чи держави як «визначального» для науковця культурного середовища. Найбільш показовими є дискусії про значимість досягнень О. Попова та Г. Марконі як винахідників радіозв'язку, Л. Пастера та Р. Коха у мікробіології, В. К. Рентгена та І. Пулюя як дослідників X-променів в контексті їхньої національно-державної приналежності.

Ми відносимо до сфери доброчесності дотримання науковцем методологічної послідовності і коректності при оцінці результатів роботи інших спеціалістів. Очевидно, що історія науки наповнена прикладами ігнорування досягнень дослідників, які працювали в спільній або суміжній сферах. Розвиток мікробіології та суміжних галузей науки й, зокрема, медицини демонструють багато прикладів того, як вчинки ставили репутацію вчених на межу визнання їх доброчесними. Дискусії та оцінки цього переосмислюються до нашого часу. Розглянемо приклад відносно повільного визнання результатів роботи Р. Коха (1848 – 1910) у Німеччині через несприйняття його концепції Р. Вірховом (1821 – 1902), одним з найбільш впливових тогочасних теоретиків медицини. Методологія Р. Коха у дослідженні патогенезу сибірської виразки була досконалою, що визнала група авторитетних дослідників, зокрема Ф. Кон (1828 -1898) та

Ю. Конгейм (1839 – 1884). Р. Вірхов, директор Берлінського Інституту патології, один з найавторитетніших науковців, «король медицини» тогочасної Німеччини зволікав із публічною підтримкою досліджень Р. Коха. Він відмовлявся від публічних коментарів, незважаючи на схвальні відгуки колег та заслуховування персональної доповіді молодого науковця. Мотивація Р. Вірхова достеменно невідома, але очевидно, що Р. Кох поставав для нього молодим провінціалом, а вчення про конкретні бактерії як збудники хвороб неминуче ставило питання про ревізію теорії целюлярної патології, яка принесла славу першому [7, 92-93].

Заангажованість Р. Вірхова була очевидна для сучасників. Проте, заради справедливості відзначимо, що він відвідав доленосне і успішне для Р. Коха засідання Берлінського товариства фізіологів, на якому останній виголосив доповідь «Етіологія туберкульозу» (1882). Р. Вірхов разом з іншими слухачами аплодував виступаючому. Незважаючи на вірогідні особисті мотиви «короля медицини» критикувати Р. Коха, ми вважаємо доброчесною його позицію під час «туберкулінового скандалу» (1890 – 1900). Серйозні етичні проблеми виникли після оголошення туберкуліну «надійними ліками» від туберкульозу. Ця заява Р. Коха не була підкріплена системними дослідженнями і методологічно правильним випробовуванням препарату на людях. З часом, у спеціалістів виникли сумніви у лікувальній спроможності цього медикаменту та обґрунтовані побоювання щодо високих ризиків побічних ефектів. Претензії до Р. Коха були посилені тим, що він з самого початку дотримувався плану комерційної дистрибуції препарату та в зв'язку з цим відмовлявся оголошувати рецептуру. Формально він не порушував законів чи тогочасних правил медичної етики, оскільки середньовічна традиція втаємничення і кодування рецептів та іншої наукової інформації ще була дієвою. Патентування винаходів стосувалося переважно технічних новинок, а не ліків. Щодо Р. Вірхова, то він своїми патологоанатомічними дослідженнями померлих від туберкульозу довів, що вказаний препарат не вбивав бактерії, тобто не був ефективним [7, 215-217].

Знайомство із новими методиками та їх незалежна ретельна перевірка вже у 19 ст. вважалися доброчесною, корисною для прогресу науки діяльністю. Наведемо приклад, який складається з декількох епізодів. Ще після публікації першої значної роботи Р. Коха «Етіологія сибірської виразки» (1876) різні дослідники почали експериментальну перевірку його вчення. Французький науковець П. Бер (1833 – 1886) тестував патогенний вплив нововиявлених збудників сибірської виразки і прийшов до висновків, що вони не спричиняють загибель лабораторних тварин. У свою чергу, Л. Пастер (1822 – 1895), який визнав теоретичну правоту Р. Коха, розпочав лабораторну перевірку його досліджень. Він же зайнявся перевіркою експериментів П. Бера. В результаті Л. Пастер виявив методологічні помилки вказаного критика і оприлюднив власні результати, які вказували

на повну правоту Р. Коха стосовно патогенезу сибірської виразки. В свою чергу П. Бер публічно визнав власні помилки [6].

Окремою темою у дискусії про доброчесність є повне або часткове приховування від колег чи наукового співтовариства результатів своєї роботи. Приховування від німецьких кураторів результатів досліджень О. Віхтерле (1913 – 1998) та інших чеських науковців інституту технологій м. Злін в роки окупації часів Другої світової війни беззаперечно визнається доброчесною. Як вже згадувалося вище, науковці пізнього середньовіччя досить часто зашифровували власні ідеї чи наукові висновки у вигляді закодованих послань або складних анаграм. До цього, зокрема, вдавались Г. Галілей (1564 – 1642) та Х. Гюйгенс (1629 - 1695) [1]. Йдеться не лише про переховування досягнень чи поглядів від інквізиції, але про закріплення за собою першості як відкривача. Автор наукової анаграми оприлюднював її і залишав час на остаточну перевірку своїх поглядів. Таку втаємниченість можна тлумачити як доброчесну обережність. Введення режиму секретності як захисту комерційних інтересів науковця на Заході традиційно вважалося етичним. Типовим прикладом цього є організація виробництва штучної позолоти Г. Бессемером (1813-1898) у Англії. Він засекретив приміщення цеху, ділові папери та креслення, виробництво агрегатів технологічного обладнання розподілив між різними виробниками, до виконання робіт залучив лише близьких родичів [5, 32-33].

В наш час можна ставити питання про коректність розділення досліджень, які проводить науковець на ті, що відповідають плану роботи його установи, і ті, які він проводить з власної ініціативи. Виникає питання про доброчесність щодо використання робочого часу та ресурсів установи у таких пошуках. Без чіткої відповіді залишається питання про те, як провести межу між необхідністю повідомляти колег про свої наукові інтереси, пошуки та досягнення і цілком природнім бажанням бути обережним, не поспішати із висновками чи недостатньо обґрунтованими припущеннями і заявами. Очікування кар'єрного зростання як результат визнання наукових заслуг стало мотиваційним чинником у зв'язку із зростанням адміністративного контролю над наукою у Новий час. Контролер-чиновник примушує науковця до співпраці згідно «плану», що може йти у розріз із талантом дослідника. Проблема відносно швидкого застарівання результатів наукових досліджень підштовхує «робити кар'єру». На ці етичні проблеми науки зокрема вказував М. Вебер у статті «Наука як покликання і професія» (1918) [2, 130-149]. Так само нерегульованою стосовно визнання причетності до успіхів є колективна праця групи науковців. В кращому випадку пропонується співавторство у друкованому тексті із зазначенням певної кількості сторінок, як авторський внесок. Така застаріла система, яка відповідає хіба що

стандартам формального обліку роботи наукових кадрів середини ХХ ст., ще є офіційною в сучасній Україні.

Економічна та фінансова успішність винаходів, ідей, технологій є важливими характеристиками у багатьох галузях науки. Прибутковість відкрито обговорюється як показник вмілого економічного і науково обґрунтованого порядкування. Проте планування чи навіть обговорення комерційної складової у сфері гуманітарних наук підпадає під «табу» як щось недоброчесне! Очевидно, що ця нерівномірність в оцінках стандартів доброчесності різних галузей науки потребує переосмислення.

Отже, доброчесність як об'єктивна характеристика діяльності сучасного науковця виходить за межі формального тлумачення у Законі України «Про освіту». Провідних дослідників хвилювала методологічна чистота та бездоганність дослідження, бажання принести користь людству та науковому прогресу та можливість отримання прибутків. Тому сучасна інтерпретація доброчесності потребує подальшого осмислення.

Література:

1. Белый Ю.А. Иоганн Кеплер. – М.: Наука, 1971. – 296 с.
2. Вебер М. Наука как призвание и профессия / Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в совр. об-ве. – М.: Политиздат, 1991. – 366 с.
3. Власенко О. В., Вергелес К. М., Драчук О. П. Академічна доброчесність у вищих навчальних закладах: український і польський досвід / Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України: матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу 21 листопада 2019 р. – Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2019. – 264 с.
4. Власенко О. В., Вергелес К. М., Куліш П. Л., Драчук О. П. Поняття автор, авторство, плагіат: значення та смисли в контексті наукової етики і права / Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах: матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 19 листопада 2020 р. – Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. , 2020. – 204 с.
5. Сапожников Л. Силуэты винаходников. – К.: «Веселка», 1975. – 95 с.
6. Яновская М. И. Пастер. Жизнь замечательных людей. – М.: «Молодая гвардия», 1960. – 367 с.
7. Яновская М. И. Роберт Кох. Жизнь замечательных людей. – М.: «Молодая гвардия», 1962. – 272 с.